

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی

عنوان طرح پژوهشی

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها/ رساله ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران

۱۳۹۶/۸/۱۹

تاریخ پایان طرح پژوهشی

۱۳۹۶/۸/۶

تاریخ شروع طرح پژوهشی

فرهاد شیرانی

نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی

هانیه هدائی

نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی

درباره طرح پژوهشی

دانشجویان به عنوان پژوهشگران به منابع ارزشمند مرتبط با رشته هایشان نیاز دارند. دسترسی آزاد، دسترسی نامحدودی را به منابع علمی فراهم می آورد و می تواند به نوآوری و بهبود توانایی ایجاد محصولات و خدمات جدید منجر شود. مؤسسات آموزشی پژوهشی و اعضای هیأت علمی باید از انتشار به صورت دسترسی آزاد حمایت نمایند تا اطلاعات به آسانی برای پژوهشگران، دانشمندان و دانشجویان در دسترس باشند. دسترسی آزاد یک امر ضروری است به این معنی که دسترسی آزاد، موانع مرتبط با انتشار به صورت نسخه کپی پایان نامه ها و رساله ها و مواد علمی دیگر را حذف می کند. به وسیله دسترسی آزاد، مواد فکری به آسانی برای افرادی که به محتوای آن علاقه دارند بازتولید و توزیع می شود. اطلاعات به عنوان بذر هستند و انتشار به صورت دسترسی آزاد میوه آن می باشد، بنابراین اطلاعات و دسترسی آزاد به هم مرتبط هستند و به طرق مختلف بر یکدیگر تأثیر می گذارند. حمایت از انتشار به صورت دسترسی آزاد مهم می باشد زیرا باعث می شود تا دانشمندان و پژوهشگران به آسانی اثر علمی خود را به عموم افراد انتشار دهند و اعضای جامعه به آسانی به کارهای ذهنی، دسترسی داشته باشند. این پژوهش با استفاده از روش دلفی به بررسی نظرات اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی شهر تهران در مورد عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها می پردازد. نتایج نشان می دهد که عوامل قوانین و مقررات، تاثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات، اعتبار نویسنده، مشاهده پذیری، آگاهی ادراکی، نگرش نسبت به

دسترسی آزاد، خودباوری در انتشار دانش، کنترل پذیری، سازگاری ادراکی و فرهنگ بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها تأثیر دارند.

روش پژوهش

برای انجام این پژوهش از رویکرد کیفی و روش دلفی استفاده شد. با استفاده از روش دلفی نظر اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی شهر تهران در مورد عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور ابتدا با توجه به نتایج پژوهش های پیشین سیاهه ای از عواملی که بر دسترسی آزاد بر پایان نامه و رساله ها تأثیر گذار بودند استخراج گردید. سپس میزان تأثیر این عوامل توسط اعضای پنل دلفی به وسیله پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت و در مرحله آخر تکمیل و نهایی شد.

جامعه آماری پژوهش کلیه اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی و پژوهشی دولتی، و نمونه آماری (اعضای پنل دلفی) شامل ۱۴ عضو هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی دولتی شهر تهران بودند.

یافته های طرح پژوهشی

یازده عامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها به شرح زیر می باشد.

قوانین و مقررات: قوانین و مقررات بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها تأثیر گذار می باشد. لذا به منظور توسعه دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها، وضع قوانین و مقرراتی که از دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها و همچنین حقوق نویسندگان در دسترسی آزاد به اثر حمایت نماید، الزامی می باشد.

تأثیر اجتماعی: بر دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها تأثیر می گذارد. براساس این نتایج و به منظور بهبود و توسعه دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها، رؤسای مؤسسات آموزشی پژوهشی می بایست اقداماتی مانند ترویج فرهنگ دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله ها در مؤسسات را انجام دهند.

فناوری اطلاعات: استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می کند، فرایند انتشار پایان نامه ها و رساله ها را بهبود می بخشد.

اعتبار نویسنده: دسترسی آزاد می تواند اعتبار نویسنده را افزایش دهد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد کند و پایان نامه/رساله وی را مشهور سازد.

مشاهده پذیری: به عنوان یک ویژگی معمول و یک مزیت برای مؤسسات آموزشی و پژوهشی در نظر گرفته شود. طبق نتایج بدست آمده دسترسی آزاد مشاهده پذیری پایان نامه و رساله ها را افزایش می دهد و مشاهده وسیعتر و بیشتری برای اثر به وجود می آورد.

آگاهی ادراکی: آگاهی نویسندگان پایانه ها و رساله ها در موارد ذکر شده بر دسترسی آزاد به این منابع تأثیر

گذار می باشد.

نگرش نسبت به دسترسی آزاد: در دسترسی آزاد به پایان نامه‌ها و رساله‌ها، نگرش دانشجویان و اعضای هیأت علمی بسیار مهم می‌باشد. نگرش یعنی درک مثبت یا منفی پژوهشگران نسبت به استفاده از دسترسی آزاد برای انتشار دانش علمی خودشان. اگر دانشجویان نسبت به دسترسی آزاد نگرشی مثبت داشته باشند و دسترسی آزاد از نظر آنها آسان، جالب و مفید باشد، تمایل بیشتری بر دسترس قرار دادن آزاد پایان نامه‌ها و رساله‌های خود خواهند داشت. خودباوری در انتشار دانش: داشتن توانایی و مهارت لازم برای انتشار به صورت دسترسی آزاد، داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، آسانی یادگیری فرایند انتشار پایان نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه‌های دسترسی آزاد بر انتشار پایان نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دسترسی آزاد تأثیر گذار است.

کنترل پذیری: در دسترسی آزاد به پایان نامه‌ها و رساله‌ها، منابع مالی و زیرساخت‌هایی که شامل سیاست‌ها و مقررات انتشار مؤسسه هستند، نقش مهمی در اولویت‌های نویسنده برای انتشار به صورت دسترسی آزاد دارند. لذا اصلاح سیاست‌ها و حمایت مالی مؤسسات آموزشی پژوهشی می‌تواند فرایند انتشار پایان نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دسترسی آزاد را توسعه ببخشند.

سازگاری ادراکی: به حدی اشاره می‌کند که یک پژوهشگر اعتقاد دارد پایگاه دسترسی آزاد با رشته تخصصی فرد و علاقه علمی وی سازگاری دارد. نتایج پژوهش نشان دادند که سازگاری پایگاه دسترسی آزاد یک عامل برای دسترس قرار دادن پایان نامه‌ها و رساله‌ها توسط اعضای هیأت علمی می‌باشد.

فرهنگ سازمانی: نیز به عنوان عامل دیگری که می‌تواند دسترسی آزاد به پایان نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود ببخشد، شناسایی شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش یازده عامل کلیدی موثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها شناسایی شدند این عوامل عبارتند از

قوانین و مقررات، تأثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات، اعتبار نویسنده، مشاهده پذیری، آگاهی ادراکی، نگرش نسبت به دسترسی آزاد، کنترل پذیری، سازگاری ادراکی، فرهنگ سازمانی

مؤسسات آموزشی پژوهشی برای جلوگیری از تقلب از آثار دانشجویان می‌توانند زمان دسترسی به پایان نامه‌ها و رساله‌ها را محدود نمایند و از نرم افزارهای کشف تقلب در آثار علمی بهره‌برد. در زمینه الزام دانشجویان به دسترس قرار دادن پایان نامه‌ها و رساله‌هایشان، وزارت علوم تحقیقات و فناوری آیین نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها را وضع و به مؤسسات آموزشی

پژوهشی ابلاغ نموده است لازم است برای اجرای دقیق و جدی آن تمهیداتی اندیشیده شود و از جمله در تصویب آیین نامه اجرایی آن اقدام سریع تری بعمل آید. اعضای هیأت علمی به منظور افزایش اعتبار علمی خود به عنوان یک هدف می توانند آثار علمی خود را در پایگاههای نشر دسترسی آزاد انتشار دهند. بدین منظور رؤسای موسسات آموزشی پژوهشی باید امکانات لازم را برای مشاهده پایان نامه ها و رساله ها افزایش دهند و اقداماتی مانند مشاهده پذیری الکترونیکی (تبدیل نسخه کتبی پایان نامه ها و رساله ها به نسخه الکترونیکی) ، بهبود زیرساختهای فنی سایت دانشگاه و الزام دانشجویان و اساتید به بارگذاری پایان نامه ها و رساله هایشان در سایت دانشگاه نام برد. دولت و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نقش مهمی در تشویق و اجرای انتشارات به صورت دسترسی آزاد دارند. همچنین می بایست آگاهی لازم را در مورد قوانین حمایت از مالکیت فکری و پیشگیری از تقلب در تهیه آثار علمی به اطلاع آنها برسانند. افزایش مهارت و سواد اینترنتی و خودباوری پژوهشگران، به در دسترس قرار دادن پایان نامه ها و رساله ها توسط آنها کمک شایانی می کند. اصلاح سیاست ها و حمایت مالی مؤسسات آموزشی پژوهشی می تواند فرایند انتشار پایان نامه ها و رساله ها به صورت دسترسی آزاد را توسعه ببخشند. در نتیجه ایجاد پایگاههای تخصصی دسترسی آزاد را بهبود می بخشد. و فرهنگ دسترسی به پایان نامه ها و رساله ها را در بین اعضای هیأت علمی و دانشجویان ترویج نمایند.